גבורות השם — הלכות פסח בקצרה

הפסח בזמן שבית המקדש קיים, בי"ד [בניסן] צריך* לשחוט בין הערבים (שמות יב, ו) לשם פסח, ושלא לשמו פסול (זבחים ב.). ויהיה שה תמים בן שנה (שמות יב, ה), זריקת דמו ואמוריו על המזבח (פסחים סד.), ונאכל בלילה (שמות יב, ח) למי שנמנה עליו קודם שחיטה, ואינו נאכל כי אם צלי אש על ראשו ועל כרעיו ועל קרבו (שם פסוק ט), ואסור לאכול ממנו נא ומבושל (שמות יב, ט), ואסור לערל (שמות יב, מח) ומשומד (רש"י שמות יב, מג), ואסור לשבור עצם ממנו (שמות יב, מו), ואסור לאכול אותו בשתי בתים (שם), ומצותו לאכול אותו על מצות ומרורים.

והכתוב נתן טעם לפסח "אשר פסח ה' על בתי בני ישראל במצרים" (שמות יב, כז), רצה לומר שהכה בכורי מצרים, "ובתינו הציל" (שם). וזה מורה כי ישראל הם להקב"ה, שאין אחד מכה ומפסיד דבר שהוא שלו. ובזה אנו עבדים לו, ועובדים אל השם יתברך בעבודתו, שהוא הקרבת הפסח, כעבד שהוא עובד לרבו.

והלקיחה שלקח השם יתברך [את] ישראל היא מפני שהוא יתברך אחד, בוחר בעם מיוחד, ולא ברבוי האומות. שכשם שהוא אחד, בוחר בעם אחד. ולכך הקרבת הקרבן הזה מעם אחד, אל השם יתברך, שהוא אחד.

ושחיטת קרבן זה בין הערביים (שמות יב, ו), הוא זמן מיוחד לעצמו, כיון שהתחיל לערוב, ויום של אחריו עדיין לא בא. והנה זה הזמן שהוא "בין הערביים" אינו שייך לגמרי ליום שלפניו, ואינו שייך לגמרי ליום של אחריו, ולכך הזמן הוא מיוחד, ובו ראוי שחיטת פסח אל מי שהוא אחד.

ויהיה נשחט לשם פסח (זבחים ב.), שצריך ליחד הקרבן אליו ולשחוט לשמו, כי ראוי ליחדו לו, ולא יצטרף עמו דבר אחר, שהקרבן הזה הוא אל השם יתברך במה שהוא אחד. ואינו נאכל אלא למנויו (פסחים סא.), שצריך האדם ליחד אליו הקרבן, שיהיה עבודתו ביחוד, שהוא אל השם יתברך שהוא מיוחד, מן עם אשר הם מיוחדים בעבודתו.

ואינו נאכל כי אם צלי אש (שמות יב, ט), כי כאשר נצלה נעשה הבשר אחד, שיצא הרוטב ונתקשה* הבשר ונעשה אחד. ואסור לאכול הפסח נא ומבושל (שמות יב, ט), שהמבושל, וכן נא, הפך זה, שאינו אחד, שאדרבה על ידי הרוטב מפרר ומתחלק הבשר.

ודוקא שה תמים בן שנה (שמות יב, ה), כי השה בפרט לדקותו הוא יותר אחד, שכל דבר דק הוא אחד ביותר. ואם הוא בן שתים, שניו הם מחולקים, וגופו גם כן מחולק, כי דוקא הדבר הדק אינו מתחלק.

ואסור לאכול ממנו ערל ומשומד, כי המשומד עובד עבודה זרה, יוצא מן אחדותו יתברך. וישראל הם עם אחד במילה ובפריעה, והמילה ברית יחיד, לכן לא יאכל ממנו הערל.

ומצותו לאכול אותו על קרבו ועל כרעיו (שמות יב, ט), הכל כאחד, שלא יתחלק, כי עבודתו* למי שהוא אחד. ואסור לשבור עצם בפסח (שמות יב, מו), שלא יהיה נחלק העצם, שהוא יסוד בנינו שעליו נסמך, לא יהיה מחולק, כי דבר זה הוא חלוק גמור, אשר אין ראוי בקרבן זה.

ומצותו לאכול אותו בלילה (שמות יב, ח), כי מצד עצמינו ההעדר והחושך, רק כי הקיום לנו בו יתברך. ולכך המצרים קבלו הפסד והעדר בלילה, ואנחנו מצד השם יתברך בא לנו הקיום, ולא נתן המשחית לבא אל בתינו.

ואינו נאכל רק בבית אחד (שמות יב, מו), כל זה שתהיה העבודה מיוחדת, ולא תהיה מחולקת.

ונאכל על מצות ומרורים, גם זה מפני שאשר אליו העבודה הוא אחד לגמרי, ומי שהוא אחד גמור יש בו כח על שני הפכים, מפני שהוא כולל הכל. ולכך נאכל הפסח על מצה ומרור; המצה הוא בשביל החירות, המרור הוא בשביל השעבוד, כמו שיתבאר בסמוך, והם שני דברים הפכים. שמפני שהוא אחד גמור, הוא המוחץ והוא הרופא, וממנו שני הפכים, דבר זה מצות פסח שנאכל על מצות ומרורים.

מצוות מצה ואיסור חמץ, בין בזמן שבית המקדש קיים, ובין שלא בזמן שבית המקדש קיים הוא מן התורה, שנאמר (שמות יב, יח) "בערב תאכלו מצות", (דברים טז, ג) "לא תאכל עליו חמץ". והכתוב נתן טעם באכילת מצה (שם) "כי בחפזון יצאת

וגו'". ועוד כתיב (שמות יג, ג) "זכור את היום אשר יצאתם ממצרים כי בחוזק יד הוציא אתכם מזה ולא יאכל* חמץ", מוכח כי טעם איסור חמץ בשביל שהוציא אותם בחוזק. וזה כי המהירות מורה על חוזק, שכל דבר שהוא במהירות הוא על ידי שפועל בחוזק. והשם יתברך היה מוציא אותם בידו החזקה ובזרוע הנטויה (דברים כו, ח), כי להוציא מן שעבוד ומרשות אחר צריך חוזק. ולפי חוזק הפעולה שהיה מוציא אותם הקב"ה, היה הכל בחפזון. ולפיכך צוה על המצה, שהיא נעשה במהירות, ואין בה עכוב זמן, מורה על פועל שהוא פועל בחוזק, ויכול לגאול בחוזק. ולפיכך המצה מורה על הגאולה, שהיא בחוזק. ואסר* חמץ [שנעשה] בעכוב זמן, וכל שנעשה בעכוב זמן אין בו חוזק, וזהו הפך כח הגאולה, שהיא בחוזק.

מצות המרור בזמן בית המקדש מצותו עם הפסח, והוא מן התורה. וטעמו ידוע, כי המרור הוא מורה על השעבוד, שהרי השעבוד הוא מרירות. ומן התורה מצותו עם הפסח דוקא, שעם הפסח נטפל מטעם אשר התבאר, כי מן אשר הוא אחד בכחו החירות והשעבוד. והוא יתברך הגואל והמושיע בימינו בידו החזקה, ועשה דין בשמאלו. וביד חמשה אצבעות, ולכך שנוים במשנה חמשה מיני דגן במצה, ולעומת זה חמשה מיני מרור. אבל שלא עם הפסח אינו מן התורה (פסחים קכ.), כי הלילה הזה זמן חירות, ולא שעבוד, רק מדרבנן לומר שהיתה הגאולה מן המרירות.

ויש לטבול המרור בחרוסת (פסחים קטז.), כי המרירות שלהם היה עבודת הטיט, שאין מרירות יותר מזה.

מצות ארבע כוסות מדרבנן. כי אחר שבשביל הגאולה המצוה לאכול פסח ומצה ומרור, ואי אפשר שתהיה אכילה בלא שתיה, על כרחך כמו שהאכילה עצמה בשביל הגאולה, כמו כן באה השתיה גם כן על הגאולה. שאם לא כן, לא היה באה האכילה בשביל הגאולה, כיון שאין אכילה בלא שתיה, ואין לשתיה עסק אל הגאולה. אבל בודאי יש לשתיה עסק אל הגאולה. וזה כי הגאולה, עם שהיא בעולם הזה, מדריגת הגאולה עוד יותר, מעולם העליון. ובשביל כך קנו ישראל מעלה עליונה, עד שמגיע מדריגתה ומעלתה עד עולם העליון. ועל מדריגה העליונה האלקית הזה מצות חכמים לשתות ארבע כוסות. כי המשקה יותר דק מן האוכל שהוא גס, ולפיכך האכילה הוא יותר גשמית מן השתיה. ובפרט כאשר המשקה הוא יין, שיוצא מפנימות הענב. והוא בגמטריא "סוד" (עירובין סה.), שזה מורה על מדריגה פנימית* נסתרת יותר. ולכך כמו שהאכילה של פסח מצה ומרור מורה על הגאולה, השתיה, שהוא אל האכילה הזאת, מורה גם כן על הגאולה, ומורה על מדריגה נבדלת עליונה יותר, כפי ערך השתייה, שאין המשקה גשמי כמו האכילה.

וכל דבר שבא מעולם העליון אל העולם הגשמי, מתרבה ומתפשט לכל צד, והצדדים הם ארבע. סימן לדבר (בראשית ב, י) "ונהר יוצא מעדן להשקות הגן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים". ולכך לשונות הגאולה, שבאה מעולם העליון, ד'; "והוצאתי" (שמות ו, ו), "והצלתי" (שם), "וגאלתי" (שם), "ולקחתי" (שם פסוק ז), וכל דבר ודבר ענין מיוחד בגאולה. ולכך יש לשתות עם אכילה זאת, שבאה על הגאולה, יש לשתות ארבע כוסות גם כן על הגאולה; שני כוסות לפני הסעודה, ושנים לאחריה. מפני כי הכוסות יותר עליונים, ולכך כוללים כל הסעודה, עד שיהיו שנים לפניה, ושנים לאחריה, והסעודה בתוכם.

אמנם כוס חמישי, מפני שכל דבר שהוא בעולם הרבוי, רבוי שלו מתאחד, בעבור שיצא מכח אחד. ומספר ארבע, שהם מחולקים לד' צדדין, מתאחד על ידי חמישי אשר הוא בתוכן וביניהם, ועל ידו מתאחדים הארבע. ולכך כאשר הגאולה באה מעולם העליון, מתפשט לארבע לשונות הגאולה, שהם "והוצאתי" "והצלתי" וגומר, בא עוד ענין חמישי, והוא דבר בפני עצמו, כמו שהחמישי מיוחד בפני עצמו, והחמישי הזה הוא הפרנסה שבאה מן השם יתברך, והשם יתברך היה מפרנס אותם בכל צרכיהם. ולפיכך כוס חמישי יש לומר עליו הלל הגדול, שבו (תהלים קלו, כה) "נותן לחם לכל בשר וגומר". ויראה כי הוא נגד (שמות ו, ז) "והייתי לכם לאלקים", שנאמר אחר ד' לשונות של גאולה. כי הפרנסה היא מן האלקים בעצמו, דכתיב (בראשית מח, טו) "האלקים הרועה אותי מעודי", וכמו שנתבאר בפרקים.

והחמישי אינו חובה כמו אחרים, כי הלילה הזה מיוחד לגאולה, לכך ד' כוסות שהם על הגאולה, הם חובה. אבל החמישי הוא מורה על דבר בפני עצמו, רק שהוא נמשך אל הראשונים, אינו חובה, רק מצוה.

התבאר לך מצות הפסח בקצור. אבל מי שרוצה לעמוד על עקרי הדברים יעיין בפרקים, שם נתבאר באורך.